

ผลการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะ

การสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย

EFFECTS OF PROCESS ART EXPERIENCE PROVISION TO DEVELOP RELATIONSHIP
SKILLS OF EARLY CHILDHOOD

นิศรา สีลาดเลา^{1*} ปัทมาวดี เล่ห์มงคล² อรพรรณ บุตรกัตัญญู³

Nissara Seeladlao^{1*} Pattamavadi Lehmongkol² Oraphan Butkatunyoo³

¹ สาขาปฐมวัยศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประเทศไทย

^{2,3} สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย สาขาวิชาปฐมวัยศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประเทศไทย

¹ Master Student of Early Childhood Education, Faculty of Education Kasetsart University, Thailand

^{2,3} Division of Early Childhood Education, Faculty of Education, Kasetsart University, Thailand

* Corresponding author e-mail: fedupdl@ku.ac.th

Received: 18/04/2025 | Revised: 01/05/2025 | Accepted: 17/05/2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ เพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นเด็กปฐมวัยชายและหญิง จำนวน 10 คน อายุระหว่าง 5-6 ปี ศึกษาในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนเกษมพิทยา แผนกอนุบาล เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้ 1) ในการดำเนินการศึกษาครั้งนี้ สถานศึกษาที่เป็นพื้นที่ศึกษามีห้องเรียนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 3 จำนวน 2 ห้องเรียน ผู้ศึกษาได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกห้องเรียนที่ผู้ศึกษาปฏิบัติหน้าที่เป็นครูประจำชั้น ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินกิจกรรมตามแผนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และ 2) ในห้องเรียนที่ทำการศึกษามีเด็กทั้งสิ้น 14 คน ผู้ศึกษาได้พิจารณาคัดเลือกเป้าหมายโดยไม่รวมเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ 1) แผนการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย ค่าความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.92 อยู่

ในระดับเหมาะสมนำไปใช้ได้ และ 2) แบบสังเกตพฤติกรรมทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ด้านการสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ ด้านการจัดการความขัดแย้ง และด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือ ค่าความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.93 ทุกรายการ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) เด็กปฐมวัยก่อนการจัดประสบการณ์มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยเท่ากับ 12.80 2) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการหลังการทดลอง ค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยสูงขึ้นเท่ากับ 33.80

คำสำคัญ: ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพ, เด็กปฐมวัย, ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ

Abstract

This study aimed to investigate the effects of process art experience provision to develop relationship skills of early childhood students. The target group consisted of 10 early childhood children, both male and female, aged between 5-6 years, studying in Kindergarten 3, second semester of the academic year 2024, at Kasem Pittaya School, Kindergarten Department, Wattana District, Bangkok, under the Office of the Private Education Commission. The participants were selected through purposive sampling with the following criteria: 1) For this study, the educational institution had 2 Kindergarten 3 classrooms, and the researcher specifically selected the classroom where they served as the homeroom teacher to facilitate continuous data collection and implementation of planned activities; and 2) From the total of 14 children in the selected classroom, the researcher excluded children with special needs to ensure that the target group's characteristics aligned with the scope and objectives of the study. The research instruments included: 1) Process art experience plans for developing relationship skills in early childhood, with an Index of Item-Objective Congruence (IOC) of 0.92, deemed appropriate for implementation; and 2) An observation form for early childhood relationship-building skills, comprising communication, social participation and relationship building, conflict management, and requesting and offering assistance, with an IOC of 0.93 for all items. The statistics used for data analysis included mean, standard deviation, and qualitative data analysis using content analysis. The results showed that: 1) Before the intervention, early childhood children had a mean score of 12.80 in relationship skills; 2) After receiving the

process-oriented art experiences, the mean score of early childhood children's relationship-building skills increased to 33.80.

Keywords: Relationship skills, Early childhood, Process art

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญความท้าทายในการพัฒนาเด็กปฐมวัยท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทักษะการสร้างสัมพันธภาพเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์ของเด็ก ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาการระยะยาว ความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพที่เหมาะสมไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ แต่ยังเป็นปัจจัยกำหนดคุณภาพของการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งในปัจจุบันและอนาคต หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 ได้วางกรอบแนวคิดในการพัฒนาเด็กปฐมวัยแบบองค์รวม ครอบคลุมพัฒนาการทุกด้าน โดยเฉพาะด้านสังคมที่มุ่งเน้นการสร้างทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขและการเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม

ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของอีริกสัน (Erikson) ได้อธิบายว่า เด็กปฐมวัยอยู่ในช่วงที่กำลังเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวซึ่งเป็นสิ่งแปลกใหม่ พัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับได้รับการตอบสนองที่เหมาะสมต่อความต้องการในแต่ละช่วงวัย หากเด็กได้รับการตอบสนองที่เหมาะสม จะส่งผลให้มีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่ดี การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการหล่อหลอมทักษะจำเป็นสำหรับเด็ก ทั้งการแสดงความเคารพ ความเข้าใจผู้อื่น การพัฒนาปฏิสัมพันธ์ และการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ งานวิจัยของรัตนมน เกษจุฬาศรีโรจน์ (2562) พบว่า การสร้างสภาพแวดล้อมที่ช่วยให้เด็กปรับตัวได้มีความสำคัญ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะทางสังคม การจัดการอารมณ์ และการแก้ปัญหา รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและครูในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการศึกษา เด็กที่สามารถสร้างสัมพันธภาพเชิงบวกกับเพื่อนและผู้ใหญ่มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้และการใช้ชีวิตในสังคมมากกว่า ในทางตรงกันข้าม เด็กที่มีปัญหาด้านสัมพันธภาพอาจแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวหรือมีข้อจำกัดในการสื่อสาร ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น และอาจส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าในตนเองที่ไม่เหมาะสมในระยะยาว

ผลการศึกษาจากศูนย์วิจัยประสาทวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดย ดร.วรสิทธิ์ ศิริพรพาณิชย์ (2021) พบว่า เด็กที่มีปัญหาด้านการเข้าสังคมมีจำนวนเพิ่มขึ้นในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา โครงสร้างครอบครัวขนาดเล็กที่มีบุตรเพียงคนเดียวเป็นปัจจัยสำคัญ เนื่องจากเด็กมีโอกาสน้อยในการพัฒนาปฏิสัมพันธ์กับเด็กวัยใกล้เคียง รูปแบบการเลี้ยงดูที่พ่อแม่มักตามใจทำให้เด็กเข้าใจผิดว่าสามารถควบคุมสภาพแวดล้อมและผู้อื่นได้ตามต้องการ ส่งผลให้เกิดความยากลำบากเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์ในสังคมที่กว้างขึ้น นอกจากนี้ การสื่อสารผ่านจอและการเรียนออนไลน์ที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในช่วงโควิด-19 เป็นอีกสาเหตุที่อาจทำให้เด็กขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะทางสังคม ซึ่งส่งผลกระทบระยะยาวต่อพัฒนาการทางสังคมในอนาคต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2567) ได้รายงานไว้ว่า เด็กปฐมวัยในปัจจุบันเผชิญความท้าทายด้าน

พัฒนาการทางสังคมและอารมณ์มากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มที่ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากเกินไป สถิติล่าสุดชี้ว่าเด็กไทยอายุต่ำกว่า 6 ปี ใช้เวลากับหน้าจอโดยเฉลี่ยวันละ 2-3 ชั่วโมง ซึ่งสูงกว่าคำแนะนำขององค์การอนามัยโลกที่แนะนำไม่เกิน 1 ชั่วโมงต่อวัน การใช้เวลากับอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากเกินไปทำให้เด็กมีโอกาพัฒนาทักษะทางสังคมผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นลดลง นำไปสู่ปัญหาการสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการจัดการความขัดแย้ง นอกจากนี้ รายงานจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2025) ระบุว่า เด็กไทยประสบปัญหาด้านทักษะทางสังคมและการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น โดยเฉพาะเด็กในเขตเมืองที่ได้รับผลกระทบจากการอยู่ในครอบครัวเดี่ยว การใช้เวลากับอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มากเกินไป และการขาดพื้นที่สำหรับเล่นและเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกัน เด็กปฐมวัยจำนวนมากมีปัญหาในการควบคุมอารมณ์ การแสดงออกทางสังคมอย่างเหมาะสม และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น

ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมจึงได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติและเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานการเรียนรู้ในหลายประเทศ เช่น รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายสุขภาพจิตของเด็ก (The Children's Mental Health Act) มาตรา 15(b) พร้อมทั้งบูรณาการมาตรฐานการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมเข้าเป็นองค์ประกอบสำคัญของมาตรฐานการศึกษารัฐอิลลินอยส์ รัฐแมสซาชูเซตส์ได้ระบุการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้สำหรับเด็กระดับปฐมวัย อาทิ การสื่อสาร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ (Massachusetts Standards for Preschool Kindergarten, 2015) ตามที่รังสิริศม์ วงศ์อุปราช (2561) ได้รวบรวมไว้ ประเทศสิงคโปร์ได้ดำเนินความร่วมมือกับองค์กร (CASEL) โดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการตนเอง การตระหนักรู้ทางสังคม ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกระบวนการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการการเรียนรู้ด้านอารมณ์และสังคมเข้ากับระบบการศึกษาในปัจจุบัน

สถานการณ์การศึกษาปฐมวัยในประเทศไทยปัจจุบันยังคงประสบปัญหาด้านรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง เด็กมีโอกาจำกัดในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ และการสร้างสรรค์ด้วยตนเอง โดยเฉพาะในกิจกรรมศิลปะที่มักมีรูปแบบตายตัว เด็กถูกกำหนดให้ทำตามขั้นตอนหรือลอกเลียนตัวอย่าง ซึ่งเป็นการจำกัดโอกาสในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การจัดประสบการณ์ศิลปะในเด็กปฐมวัยมักเน้นไปที่ผลลัพธ์ของชิ้นงาน มุ่งหวังผลงานที่สวยงาม และเป็นระเบียบ แนวทางดังกล่าวกลับทำให้เด็กเสียโอกาสในการพัฒนาทักษะสำคัญอื่นๆ โดยเฉพาะความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการแสดงออกอย่างอิสระ เด็กมักถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบที่ครูกำหนด เช่น การสร้างผลงานให้เหมือนต้นแบบ ทำให้ขาดโอกาสในการคิดสร้างสรรค์และไม่ได้สะท้อนความคิดและจินตนาการของตนเอง

การกระตุ้นให้เด็กมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นโอกาสที่ดีสำหรับการสำรวจและการแสดงออก กิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมปลายเปิดที่เน้นกระบวนการโดยไม่จำเป็นต้องเน้นผลงาน เปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจและเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง Educational Play Care (2018) อธิบายว่า รูปแบบกิจกรรมศิลปะที่เน้นกระบวนการจะกระตุ้นให้เด็กได้ทดลอง สำรวจ และค้นพบสิ่งใหม่ๆ ด้วยตนเอง เมื่อ

เด็กได้ให้ความสำคัญกับการสำรวจวัสดุและค้นพบกระบวนการด้วยตนเองในกิจกรรมศิลปะ จะเป็นการเปิดพื้นที่ให้พวกเขาได้สร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อนแนวคิดและจินตนาการของตัวเอง Bright Horizons Education Team (2024) ได้อธิบายว่า การจัดประสบการณ์ศิลปะที่เน้นกระบวนการคือศิลปะที่เปิดกว้างไร้โครงสร้าง และให้ความสำคัญกับประสบการณ์และการลงมือทำมากกว่าผลลัพธ์ แนวทางนี้ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เอกลักษณ์เฉพาะตัว และการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทักษะสำคัญต่างๆ เช่น การแก้ปัญหาและความมั่นใจในตนเอง สอดคล้องกับ Bongiorno (2014) ที่อธิบายว่า ผลงานศิลปะที่เน้นกระบวนการจะแสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเด็ก เป็นการถ่ายทอดความคิดผ่านกระบวนการตัดสินใจของเด็กเอง โดยไม่มีการชี้นำจากผู้อื่น NAEYC (2022) ได้ระบุว่ากิจกรรมศิลปะที่เน้นกระบวนการไม่มีขั้นตอนที่กำหนดไว้ล่วงหน้าหรือตัวอย่างให้เด็กปฏิบัติตาม และไม่มีวิธีการที่ถูกหรือผิด Katie (2019) ได้เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างศิลปะที่เน้นกระบวนการกับศิลปะที่เน้นผลงาน โดยศิลปะที่เน้นกระบวนการจะให้ความสำคัญกับประสบการณ์และการสำรวจวัสดุ เด็กแต่ละคนมีอิสระในการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลให้ผลงานของเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงสนใจจะศึกษาผลการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย โดยพบว่า เด็กปฐมวัยในห้องเรียนมีข้อจำกัดในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น ทั้งด้านการสื่อสาร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม การจัดการความขัดแย้ง และการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอิทธิพลที่ทำให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้อื่นลดลง รวมถึงรูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ยังคงเน้นการท่องจำและการทำตามแบบ โดยเฉพาะกิจกรรมศิลปะที่มักกำหนดรูปแบบตายตัว ให้เด็กทำตามขั้นตอนหรือลอกเลียนตัวอย่าง ซึ่งจำกัดโอกาสในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และทักษะทางสังคม ส่งผลให้เด็กขาดโอกาสในการฝึกทักษะการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การรอคอย และการสื่อสารความต้องการของตนเอง จึงมีความสนใจที่จะจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ มาทดลองใช้กับเด็กปฐมวัยที่อยู่ในความรับผิดชอบเพื่อให้เด็กได้พัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพที่ดีขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาผลการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ด้านการสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ ด้านการจัดการความขัดแย้ง และด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือ
2. เพื่อศึกษาผลการเปรียบเทียบทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัยก่อน-หลังที่ได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ผลการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย เป็นการศึกษาเชิงทดลอง (Experimental Research) ผู้ศึกษาดำเนินการศึกษา ดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นเด็กปฐมวัยชายและหญิง จำนวน 10 คน อายุระหว่าง 5-6 ปี ศึกษาในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนเกษมพิทยา แผนกอนุบาล เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้ 1) ในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า สถานศึกษาที่เป็นพื้นที่ศึกษามีห้องเรียนระดับชั้นอนุบาลปี 3 จำนวน 2 ห้องเรียน ผู้ศึกษาได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกห้องเรียนที่ผู้ศึกษาปฏิบัติหน้าที่เป็นครูประจำชั้น ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินกิจกรรมตามแผนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และ 2) ในห้องเรียนที่ทำการศึกษามีเด็กทั้งสิ้น 14 คน ผู้ศึกษาได้พิจารณาคัดเลือกเป้าหมายโดยไม่รวมเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ

ตัวแปรตาม ได้แก่ ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ ประกอบด้วย ด้านการสื่อสาร

ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ ด้านการจัดการความขัดแย้ง และด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นนำ ขั้นที่ 2 ขั้นวางแผน ขั้นที่ 3 ขั้นดำเนินการ และขั้นที่ 4 ขั้นสรุป

2. แบบสังเกตพฤติกรรมทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ด้านการสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ ด้านการจัดการความขัดแย้ง และด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือ

โดยผู้ศึกษาค้นคว้าได้กำหนดในรูปแบบระดับคุณภาพของพฤติกรรม แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 3, 2 และ 1 ตามเกณฑ์การให้คะแนนแต่ละด้าน เกณฑ์การให้คะแนน พิจารณาจากพฤติกรรมการแสดงออกของเด็ก

ปฐมวัย ดังนี้

1 หมายถึง	เด็กปฐมวัยไม่แสดงพฤติกรรมนั้นๆ เลยถึงแม้มีผู้ช่วยเหลือ
2 หมายถึง	เด็กปฐมวัยแสดงพฤติกรรมนั้นๆ โดยมีผู้ช่วยเหลือ
3 หมายถึง	เด็กปฐมวัยแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ได้ด้วยตนเอง โดยไม่มีผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือหรือกระตุ้น

การสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการสร้างและหาคุณภาพแผนการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัย และหาคุณภาพแบบสังเกตพฤติกรรมทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ศึกษาคู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 ร่วมกับการวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการจากแหล่งข้อมูลทั้งในและต่างประเทศ นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อกำหนดรูปแบบและขั้นตอนในการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการออกแบบแผนการจัดประสบการณ์ ออกแบบแผนการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการสำหรับเด็กปฐมวัย นำแผนไปทดลองใช้กับเด็กปฐมวัย จำนวน 9 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาเพื่อหาความเชื่อมั่นของแผนพบว่าอยู่ที่ระดับ 0.92 เหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้

2. ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยทั้งในและต่างประเทศ เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายในการประเมินพฤติกรรมอย่างชัดเจน สร้างแบบสังเกตพฤติกรรมทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการสื่อสาร ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ ด้านการจัดการความขัดแย้ง และด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือ ก่อนนำไปทดลองใช้กับเด็กปฐมวัยจำนวน 9 คนที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสังเกต พบว่า แบบสังเกตมีความเชื่อมั่นอยู่ที่ระดับ 0.93 ซึ่งแสดงว่ามีความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์กับเนื้อหาและสามารถนำไปใช้ได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ขออนุญาตขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลการศึกษา จากโครงการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปฐมวัยศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขอความร่วมมือสถานศึกษาจากโรงเรียนเกษมพิทยา แผนกอนุบาล สังกัดสำนักงานบริหารงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ซึ่งเป็นโรงเรียนของกลุ่มเป้าหมาย

2. การเก็บข้อมูลผู้ศึกษาได้ดำเนินการด้วยวิธีดังต่อไปนี้ ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง และเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตพฤติกรรมเด็กก่อนและหลังการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษานำแบบสังเกตที่ได้ทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสังเกต และนำมาวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้คอมพิวเตอร์ในการคำนวณค่าสถิติ ทำการวิเคราะห์หาค่าสถิติและรายงานผลการศึกษา นำคะแนนที่ได้จากการประเมินทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยก่อน และหลังการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ มาวิเคราะห์โดยผู้ศึกษาได้ใช้สถิติวิเคราะห์ ดังนี้ ค่าเฉลี่ย (μ) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลคะแนนเฉลี่ยทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ

ตารางที่ 1 ผลคะแนนเฉลี่ยทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยภาพรวมก่อน และหลังการได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ

(N=10)			
ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพ	คะแนนเต็ม	μ	σ
ก่อนการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ	36	12.80	1.14
หลังการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ	36	33.80	4.21

จากตารางที่ 1 พบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ ก่อนการจัดประสบการณ์มีค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยเท่ากับ 12.80 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่าเท่ากับ 1.14 หลังการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ ค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยเท่ากับ 33.80 เบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่าเท่ากับ 4.21 แสดงให้เห็นว่า การจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการนั้นสามารถ พัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพของเด็กปฐมวัยได้

ตารางที่ 2 ผลคะแนนเฉลี่ยทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย แยกเป็นรายด้านก่อน

และหลังการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ

(N=10)

ทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย	ก่อนการจัด		หลังการจัด	
	กิจกรรม		กิจกรรม	
	μ	σ	μ	σ
1. ด้านการสื่อสาร	3.30	0.48	8.50	1.58
2. ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์	3.10	0.32	8.30	1.64
3.ด้านการจัดการความขัดแย้ง	3.20	0.42	8.60	1.26
4. ด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือ	3.20	0.42	8.40	1.58

จากตารางที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า ผลการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัยรายองค์ประกอบ พบว่า คะแนนเฉลี่ยทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัยหลังการจัดประสบการณ์สูงกว่า ก่อนการจัดประสบการณ์โดยแยกเป็นรายองค์ประกอบ ดังนี้

1.ด้านการสื่อสาร พบว่า เด็กปฐมวัยมีคะแนนเฉลี่ยหลังการจัดประสบการณ์ (8.50) สูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์ (3.30)

2. ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ พบว่า เด็กปฐมวัยมีคะแนนเฉลี่ยหลังการจัดประสบการณ์ (8.30) สูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์ (3.10)

3. ด้านการจัดการความขัดแย้ง พบว่าเด็กปฐมวัยมี คะแนนเฉลี่ยหลังการจัดประสบการณ์ (8.60) สูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์ (3.20)

4. ด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือ พบว่าเด็กปฐมวัยมี คะแนนเฉลี่ยหลังการจัดประสบการณ์ (8.40) สูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์ (3.20)

ตอนที่ 2 ผลการสังเกตและการบันทึกพฤติกรรมในการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย ซึ่งมีรายละเอียดของพฤติกรรมที่แสดงถึงทักษะการสร้างสัมพันธภาพโดยนำเสนอเป็นรายด้านประเด็นต่างๆ ดังนี้

ด้านการสื่อสาร ในช่วงสัปดาห์แรก เด็กยังไม่สามารถแสดงความคิดเห็น บอกความรู้สึกหรือความต้องการให้ผู้อื่นเข้าใจได้ มักนั่งเงียบหรือตอบเพียง 1-2 คำเมื่อครูใช้คำถามกระตุ้น เมื่อถึงสัปดาห์ที่ 5-6 เด็กเริ่มพูดแสดงความคิดเห็น บอกความรู้สึกและความต้องการด้วยตนเอง ใช้คำพูดสุภาพและแสดงท่าทางประกอบการสื่อสารได้มากขึ้น โดยสัปดาห์สุดท้าย เด็กสามารถสื่อสารได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีการกระตุ้นจากครู มีการใช้คำพูดสุภาพ น้ำเสียงเหมาะสม และท่าทางที่สอดคล้องกับการสนทนา รวมถึงแสดงความ

เคารพซึ่งกันและกันด้วยการใช้คำว่า "ขอโทษ" และ "ขอบคุณ" ได้อย่างเหมาะสม ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างบทสนทนา (ชื่อเด็กเป็นนามสมมติ)

น้องเอ : “วันนี้เราจะทำกิจกรรมอะไรกันดี”

น้องบี : “ทำเรื่องฤดูกาลทั้งสี่ดีไหม”

น้องซี : “เราชอบความคิดนี้มาก ทำฤดูร้อน มีแสงแดด”

น้องดี : “ถ้าอย่างนั้น เราขอทำฤดูใบไม้ร่วง”

ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ ในช่วงสัปดาห์แรกเด็กยังไม่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เมื่อเกิดปัญหาเช่น อุปกรณ์ไม่พอหรือทำสีหก เด็กไม่สามารถสื่อสารเพื่อแก้ไขปัญหาได้ ต้องอาศัยการชี้แนะจากครู เมื่อถึงสัปดาห์ที่ 5-6 เด็กเริ่มมีส่วนร่วมทางสังคมได้ด้วยตนเอง ช่วยเหลือและร่วมมือกันในกิจกรรม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในกลุ่ม สามารถริเริ่มวางแผนร่วมกัน แสดงความคิดเห็น และรับฟังกันและกัน ในสัปดาห์ที่ 7-8 พัฒนาการชัดเจนยิ่งขึ้น เด็กสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เป็นสมาชิกที่ดี ร่วมคิด ร่วมวางแผน ให้ความร่วมมือในกิจกรรม และปฏิบัติตามข้อตกลงได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีการกระตุ้นจากครู รวมถึงสามารถจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มและแสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมได้อย่างเหมาะสม ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างบทสนทนา (ชื่อเด็กเป็นนามสมมติ)

น้องบี : “วันนี้เรามาทำงานศิลปะกัน ทุกคนอยากทำ”

น้องซี : “ฉันคิดว่าเราน่าจะทำป่า”

น้องดี : “ใช่ จะได้ใช้วัสดุธรรมชาติ”

น้องอี : “เห็นด้วย แล้วเรามาวางแผนกัน ต้องใช้อุปกรณ์อะไรบ้าง”

ด้านการจัดการความขัดแย้ง ในสัปดาห์แรก เด็กยังไม่สามารถระบุปัญหาหรือเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ครูต้องคอยชี้แนะและช่วยเหลือ โดยเด็กมักตอบสนองเพียงการพยักหน้าหรือส่ายหน้า โดยไม่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เมื่อถึงสัปดาห์ที่ 5-6 เด็กเริ่มสามารถระบุปัญหาความขัดแย้งได้ด้วยตนเอง มีความสามารถในการเสนอวิธีแก้ปัญหา และใช้การสื่อสารและการตัดสินใจร่วมกันแทนการใช้ความรุนแรง โดยครูลดบทบาทการชี้แนะลงเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ เมื่อครบ 8 สัปดาห์ เด็กไม่เพียงแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง แต่ยังสามารถคาดการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นในการตัดสินใจร่วมกันได้โดยไม่ต้องมีการกระตุ้นจากครู ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างบทสนทนา (ชื่อเด็กเป็นนามสมมติ)

น้องเอ : (หยิบกระดาษขนาดใหญ่) “นี่เป็นกระดาษของกลุ่มเรานะ”

น้องบี : (ตะโกน) “หยุดเถียงกัน กระดาษจะขาดแล้ว”

น้องซี : “ฉันก็อยากใช้สีเหล่านั้นด้วย แต่น้องเอเอาไปหมดเลย”

น้องดี : “จริงด้วย ขอโทษนะ ฉันไม่ได้ตั้งใจ เรามาแบ่งสีกัน”

ด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือ ในสัปดาห์แรก เด็กมักรอให้ครูสังเกตเห็นและเข้าไปช่วยเหลือมากกว่าที่จะขอความช่วยเหลือจากเพื่อน ไม่แสดงความสนใจหรือเข้าไปช่วยเหลือเพื่อนที่มีปัญหา และต่างคนต่างทำงานโดยไม่มีปฏิสัมพันธ์ในการช่วยเหลือกัน ครูต้องคอยชี้แนะและกระตุ้นให้เด็กแสดงพฤติกรรมเหล่านี้ เมื่อถึงสัปดาห์ที่ 5-6 เด็กเริ่มสามารถระบุความต้องการและกล้าขอความช่วยเหลือ

เมื่อพบอุปสรรค รวมทั้งแสดงความเอาใจใส่และสังเกตเห็นเมื่อเพื่อนต้องการความช่วยเหลือแม้ไม่ได้ร้องขอ มีการวางแผนช่วยเหลือกันและแบ่งหน้าที่ในกิจกรรม ในสัปดาห์ที่ 7-8 เด็กพัฒนาจนสามารถขอและเสนอความช่วยเหลือได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีการกระตุ้นจากครู มีการแบ่งปันวัสดุอุปกรณ์ และให้กำลังใจเพื่อน เมื่อเกิดปัญหา ซึ่งทักษะเหล่านี้ไม่เพียงเป็นประโยชน์ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นฐานสำคัญของทักษะทางสังคมที่จะติดตัวเด็กไปตลอดชีวิต ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างบทสนทนา (ชื่อเด็กเป็นนามสมมติ)

น้องเอ : เราวาดรูปวงกลมไม่กลมเลย ใครช่วยเราได้บ้าง

น้องบี : เราช่วยได้นะ เดี่ยวเราสอนให้

น้องซี : (สังเกตเห็นน้องดีมีปัญหากับการผสมสี)

น้องดี : ขอบคุณนะ ช่วยเราผสมสีเขียวได้ไหม

น้องซี : ได้เลย

อภิปรายผล

การวิเคราะห์องค์ประกอบทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย หลังจากได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านการสื่อสาร จากผลการศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบด้านการสื่อสารของเด็กหลังได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ พบว่า เด็กมีพัฒนาการด้านความสามารถในการพูดแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และความต้องการของตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้กิจกรรมศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำงานอย่างอิสระ มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Vygotsky (1978) ที่เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความคิด ในระหว่างการทำกิจกรรมศิลปะ เด็กๆ มีโอกาสได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสดงความรู้สึกต่อผลงานของเพื่อน ซึ่งเป็นการฝึกฝนทักษะการสื่อสารในสถานการณ์จริง นอกจากนี้ ยังสังเกตเห็นว่าเด็กๆ มีการใช้คำพูดที่สุภาพและแสดงท่าทางประกอบการสื่อสารที่เหมาะสมมากขึ้น อาจเนื่องมาจากบรรยากาศในการทำกิจกรรมศิลปะที่ผ่อนคลาย ไม่มีการตัดสินถูกผิด ทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัยที่จะแสดงออก ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของจริยา สันตานนท์ (2553) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรมการวาดภาพต่อเติมจากภาพปะติดเป็นกลุ่ม สัมพันธภาพทางสังคมของเด็กปฐมวัยในด้านการพูดสื่อความหมาย การแสดงท่าทางเป็นมิตร และการมีส่วนร่วมกับเพื่อน มีการเปลี่ยนแปลงขึ้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Bongiorno (2014) ที่พบว่า กระบวนการทางศิลปะช่วยพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์ของเด็กปฐมวัย รวมถึงความสามารถในการสื่อสารความรู้สึกของตนเองได้อย่างเหมาะสม เด็กใช้คำศัพท์ที่หลากหลายในการอธิบายผลงานศิลปะของตนเอง สอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของอีริคสัน โดยเฉพาะในขั้นที่ 3 (Initiative vs. Guilt) และขั้นที่ 4 (Industry vs. Inferiority) ที่เด็กวัยนี้กำลังพัฒนาความคิดริเริ่มและความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง การได้รับการยอมรับและชื่นชมจากผู้อื่นช่วยเสริมความมั่นใจในการสื่อสารและการแสดงออก ความสามารถในการรับฟังผู้อื่นของเด็กก็มีพัฒนาการที่ดีขึ้นเช่นกัน สังเกตได้จากการที่เด็กสามารถรอคอย

ให้เพื่อนพูดจบก่อนแสดงความคิดเห็นของตนเอง และสามารถตอบสนองต่อคำถามหรือความคิดเห็นของผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น

องค์ประกอบที่ 2 ด้านการมีส่วนร่วมทางสังคมและการสร้างความสัมพันธ์หลังได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ พบว่า เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นอย่างชัดเจนในด้านความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะของกิจกรรมศิลปะที่เน้นกระบวนการนั้นส่งเสริมให้เด็กได้ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Vygotsky (1978) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการคิดและการสร้างองค์ความรู้ของเด็ก โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่มีทักษะหรือความรู้มากกว่า การจัดกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มที่เด็กต้องวางแผน ตัดสินใจ และแก้ปัญหาาร่วมกัน ช่วยส่งเสริมทักษะการทำงานเป็นทีมและความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม การทำงานศิลปะร่วมกันช่วยพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็ก เช่น การแบ่งปัน การรอคอย และการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง นอกจากนี้ เด็กยังมีพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มเพิ่มขึ้น เช่น การช่วยเหลือเพื่อนที่ทำงานไม่ทัน การแนะนำวิธีการใช้อุปกรณ์ให้เพื่อนที่ยังไม่เข้าใจ และการให้กำลังใจเมื่อเพื่อนประสบปัญหาในการทำงาน พฤติกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาความเห็นอกเห็นใจและทักษะทางสังคมที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่น สอดคล้องกับทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน (Erikson) โดยเฉพาะในขั้นที่ 3 (Initiative vs. Guilt) ที่เด็กวัยนี้กำลังพัฒนาความคิดริเริ่มและการสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อน การได้รับประสบการณ์ทางสังคมในเชิงบวกจะช่วยส่งเสริมให้เด็กมีความมั่นใจในการริเริ่มสัมพันธภาพกับผู้อื่น ความสามารถในการให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมก็เป็นอีกด้านหนึ่งที่มีพัฒนาการชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรังสิริศม์ วงศ์อุปราช (2564) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมตามแนวคิดเซเฟอร์และการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อส่งเสริมความสามารถทางสังคมของเด็กก่อนอนุบาล ที่พบว่าเด็กมีความสามารถในการจัดการความขัดแย้งระหว่างการทำงานกลุ่มได้ดีขึ้น โดยเริ่มใช้การเจรจา การประนีประนอม และการหาทางออกร่วมกันแทนการใช้อารมณ์หรือการพึ่งพาผู้ใหญ่ในการแก้ปัญหา

องค์ประกอบที่ 3 ด้านการจัดการความขัดแย้งหลังได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ พบว่า เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในด้านความสามารถในการระบุปัญหาความขัดแย้ง การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมศิลปะที่เน้นกระบวนการมีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกัน การแบ่งปันวัสดุอุปกรณ์ และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้เอื้อให้เกิดความขัดแย้งและเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้วิธีการจัดการกับความขัดแย้งในขณะที่ทำกิจกรรมร่วมกันและมีผู้ใหญ่คอยให้การสนับสนุน ความสามารถในการระบุปัญหาความขัดแย้งได้รับรู้และระบุสถานการณ์ที่เป็นความขัดแย้งได้ชัดเจนขึ้น เช่น การแย่งอุปกรณ์ การไม่เห็นด้วยกับความคิดของเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรังสิริศม์ วงศ์อุปราชและศศิลักษณ์ ขยันกิจ (2561) ได้ศึกษา เรื่อง แนวทางการจัดการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านพฤติกรรมและอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย ผลการศึกษา พบว่า การเล่นและการทำงานร่วมกันช่วยพัฒนาความสามารถในการมองเห็นมุมมองของผู้อื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเข้าใจความขัดแย้ง นอกจากนี้ เด็กยังสามารถ

ระบุความรู้สึกรู้สึกของตนเองและผู้อื่นในสถานการณ์ความขัดแย้งได้ดีขึ้น ด้านการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เด็กแสดงความสนใจและมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งมากขึ้น ในช่วงการนำเสนอหลังทำ กิจกรรมศิลปะ เด็กเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Piaget (1965) ที่กล่าวว่า การปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนช่วยพัฒนาความสามารถในการมองเห็นความไม่เป็นธรรมและการคิดหาทางออกที่ยุติธรรมสำหรับทุกฝ่าย ด้านการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง พบว่า เด็กระบุวิธีในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้โดยไม่ใช้ความรุนแรง เช่น การพูดคุยเจรจา และการขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Bongiorno (2014) ที่พบว่า การจัดกิจกรรมศิลปะที่เน้นกระบวนการช่วยให้เด็กเรียนรู้การควบคุมอารมณ์และแสดงออกอย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura (1977) ที่กล่าวว่าประสบการณ์แห่งความสำเร็จ ช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เมื่อเด็กเคยประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานการณ์หนึ่ง จะมีความมั่นใจในการเผชิญกับความขัดแย้งในอนาคตมากขึ้น

องค์ประกอบที่ 4 ด้านการขอความช่วยเหลือและการเสนอความช่วยเหลือหลังได้รับการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ พบว่า เด็กมีพัฒนาการในด้านความสามารถในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การยอมรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น และการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อถูกร้องขอ อาจเป็นเพราะกิจกรรมศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยน การร่วมมือ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้านความสามารถในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เด็กมีการพัฒนาการรับรู้ และตอบสนองต่อความต้องการช่วยเหลือของเพื่อนได้ดีขึ้น เช่น สังเกตเห็นเมื่อเพื่อนกำลังประสบปัญหาในการใช้อุปกรณ์ และเข้าไปเสนอความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Vygotsky (1978) เกี่ยวกับ "พื้นที่รอยต่อพัฒนาการ" (Zone of Proximal Development) ที่กล่าวว่า เด็กเรียนรู้และพัฒนาทักษะได้มากขึ้นเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ที่มีทักษะมากกว่า ที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งการช่วยเหลือด้านการทำกิจกรรม การแบ่งปันวัสดุอุปกรณ์ การให้กำลังใจ และการให้คำแนะนำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านความเข้าใจความต้องการที่แตกต่างของแต่ละบุคคล ด้านการยอมรับความช่วยเหลือจากผู้อื่น เด็กมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อการรับความช่วยเหลือ โดยไม่มองว่าเป็นเรื่องน่าอาย หรือแสดงถึงความไม่สามารถของตนเอง แต่เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉรีย์ ไกรกิจราษฎร์ (2561) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กปฐมวัยโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ จากการศึกษา พบว่า เด็กให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อถูกร้องขอ มีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการให้ความช่วยเหลือมากขึ้น ทั้งการช่วยเหลือเพื่อนในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการซึ่งในที่นี้ไม่เพียงแต่จากครูเท่านั้น นอกจากนี้ ยังพบว่าการช่วยเหลือระหว่างเด็กด้วยกันมีลักษณะเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura (1977) ที่กล่าวว่า เด็กสามารถเรียนรู้พฤติกรรมผ่านการสังเกตและเลียนแบบแบบอย่างที่ดี ทั้งจากครูและเพื่อน การที่เด็กได้เห็นตัวอย่างของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในห้องเรียน และได้รับการเสริมแรงเมื่อแสดงพฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่น จึงมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมดังกล่าวมากขึ้น

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้

1. ครูควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกและให้การสนับสนุนในช่วงแรก แต่ค่อยๆ ลดบทบาทลงเมื่อเด็กเริ่มพัฒนาทักษะการสื่อสาร การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความเป็นอิสระและความมั่นใจในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น
2. การจัดกิจกรรมศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการควรให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์มากกว่าการเน้นผลงานศิลปะที่สวยงามสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลของการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการในการพัฒนาทักษะด้านอื่นๆ ของเด็กปฐมวัย เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และการควบคุมอารมณ์ เพื่อเข้าใจผลกระทบที่ครอบคลุมของกิจกรรมศิลปะต่อการพัฒนาการรอบด้านของเด็ก
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการจัดประสบการณ์ศิลปะที่มุ่งเน้นกระบวนการกับรูปแบบการจัดประสบการณ์แบบอื่นๆ เพื่อวิเคราะห์ของแต่ละวิธีในการพัฒนาทักษะการสร้างสัมพันธภาพของเด็กปฐมวัย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 สำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- กองบรรณาธิการ. (2021). สาระ EFชีวิต New normal ระวังเด็กขาดทักษะทางสังคมเพิ่มขึ้น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สืบค้นจาก <https://www.rlg-ef.com/>
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2567). กรมสุขภาพจิตจับมือกรุงเทพมหานคร Kick off จัดระบบดูแลสุขภาพจิตและจิตเวชเด็กและวัยรุ่น เดินหน้าพัฒนาระบบบริการแบบครบวงจร. สืบค้นจาก <https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=31929>
- จริยา สันตานนท์. (2553). การพัฒนาสัมพันธภาพทางสังคมของเด็กปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรมการวาดภาพต่อเติมจากภาพปะติดเป็นกลุ่ม. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รังสิริศม์ วงศ์อุปราช และศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2561). แนวทางการจัดการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางพฤติกรรมและอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ*, 19(1), 160-173.

- รัตนมน เกษจุฬาศรีโรจน์. (2562). การศึกษากระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคม
สำหรับเด็กในช่วงรอยเชื่อมต่อทางการศึกษาจากชั้นเรียนอนุบาลสู่ชั้นเรียนประถมศึกษาปีที่ 1.
(วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2568). *เปิดสภาวะการศึกษาไทยไตรมาสแรกปี 68 การจัดการศึกษา
ไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลงไป*. สืบค้นจาก [https://www.onec.go.th/th.php/page/view/
Newseducation/6027](https://www.onec.go.th/th.php/page/view/Newseducation/6027)
- อัจฉริย์ ไกรกิจราษฎร์. (2561). การพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็กปฐมวัยโดยใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์.
วารสารศึกษาศาสตร์, 23(2), 351-361.
- Bright Horizons Education Team. (2024). *Process art for children*. Retrieved from.
[http://www.brighthorizons.com/family-resources/art-projects-for-kids-process-
oriented-art/](http://www.brighthorizons.com/family-resources/art-projects-for-kids-process-oriented-art/),
- Laurel Bongiorno. (2014). *How process art experiences support preschoolers*. *Teaching
Young Children*. Teaching Young Children, 7(3), 18–19. Retrieved from
<http://www.saskecec.ca/ckfinder/userfiles/files/Bongiorno.pdf>
- Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning CASEL. (2016). *education
heartsinspiring minds*. Retrieved from. [https://casel.org/fundamentals-of-sel/
what-is-the-casel-framework/](https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/)
- Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning CASEL. (2012). *Effective social
and emotional learning programs: Preschool and elementary school edition*.
Retrieved from. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED581699.pdf>
- Competence of preschool children. *Psychology in the Schools*, 48(5), 513-540. Ministry of
Education Republic of Singapore. (2013). *Social and emotional development.
Nurturing early learners: A curriculum for kindergartens in Singapore*, 7.
- Educational Playcare. (2018). *Product Art vs. Process Art*. *Research Guides Baker College*.
Retrieved from. <https://guides.baker.edu/ECE1410/>
- Katie. (2019). *Process art vs. product art: What is the difference*. Retrieved from.
[https://www.giftofcuriosity.com/process-art-vs-product-art-what-is-the-
difference/](https://www.giftofcuriosity.com/process-art-vs-product-art-what-is-the-difference/)
- Massachusetts Standards for Preschool and Kindergarten. (2015). *Social and Emotional
Learning, and Approaches to Play and Learning*. University of Massachusetts
Boston. 7(10), 15-18.

NAEYC. (2014, February - March). How Process-Focused Art Experiences Support Preschoolers. *Teaching Young Children*. Retrieved from. <https://www.naeyc.org/resources/pubs/tyc/feb2014/process-art-experiences/>

Sally Haughey. (2023). The Complete Guide To Process Art By Sally Haughey, *Founder of Wunderled*. Fairy Dust Teaching,